

ISSN 2450-6486

www.ehs-ss.pl

DOI: 10.38014/ehs-ss.2020.3-1.15

Ольга ВАСИЛЬЄВА

Професійний саморозвиток майбутніх психологів

OLGA VASYLIEVA. **Professional self-development of future psychologists.** *The article describes the idea of the phenomenon of professional self-development in modern psychological research. It is proved that professional self-development is an active, conscious and purposeful activity of a psychologist to improve professional competence with the goal of professional self-realization and improving the quality of the provision of psychological services to participants in the educational process. The following factors of professional self-development are described such as psychological, organizational and economic. The stages and factors of professional development are specified, attention is focused on the psychological qualities, professional positions and acmeological options of a specialist. The psychological barriers that occupy an important place among the causes of complications of professional self-development of psychologists are characterized. The specifics of professional self-development of a practical psychologist is described.*

Keywords: training, professional competence, self-development, profession genesis, practical psychologist.

Постановка проблеми. З розвитком гуманістичних тенденцій у житті суспільства, метою освіти стає формування людської особистості як найвищої цінності держави. Досягнення цієї мети можливо шляхом реалізації особистісно орієнтованого підходу. З утвердженням зазначеної парадигми освіти підвищується значення особистості практичного психолога, яка виступає центральним фактором ефективності освітнього середовища, що зумовлює необхідність якісного оновлення системи професійної підготовки практичних психологів шляхом переорієнтації когнітивної сфери навчання на особистісно орієнтовану, коли в центрі уваги є не тільки предметні знання й вміння майбутнього психолога, а його особистість як самостійна цінність. Особлива увага при цьому зосереджується на активності студента у процесі власного професійного становлення. Такий підхід значно посилює роль професійного саморозвитку майбутніх психологів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Вітчизняна і зарубіжна наука орієнтує майбутнього професіонала на пошук шляхів професійного саморозвитку завдяки розумінню і аналізу основних концепцій А. Деркача, А.Зеєра, Є. Клімова, Т. Кудрявцева, Л.Мітіної, Ю.Поваренкова, М.Пряжнікова, Дж. Сьюпера, Дж. Холланда.

Теоретичні основи процесу становлення людини-професіонала як наукового феномену закладені в роботах таких провідних представників психологічної науки, як К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Асмолов, О. Бодальов, Б. Ломов, А. Маслоу, М. Нечаєв, Г. Суходольський, В. Шадріков та інших практичних психологів (І. Бондаренко, М. Пов'якель, Т. Сікорська, В.Хоржевська І. М. Ягупов).

Динамічний розвиток професійного знання в безперервній професійній освіті вимагає від особистості необхідності постійного професійного вдосконалення і тому подальша розробка вказаної проблеми в сучасних умовах набуває актуального значення. Проблема забезпечення постійного і активного професіонального саморозвитку психологів є важливою в контексті модернізації системи освіти. Успішність розв'язання цієї проблеми залежить від власної психологічної готовності психолога до професійного саморозвитку і від зовнішніх умов, які створюють з метою стимулювання його професійного саморозвитку. Відтак теоретична і практична своєчасність піднятої тематики дослідження зумовлена відсутністю в сучасній психології цілеспрямованих досліджень особливостей професійного саморозвитку в практиці ЗВО.

Мета дослідження - розкрити сутність професійного саморозвитку практичних психологів у системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах радикальної трансформації суспільства зароджується нове розуміння психологічної освіти не тільки як професійного становлення, але і як особистісно-перетворюючої практики. Важливо зазначити, в процесі підготовки психологов в системі ЗВО виникає ситуація, коли студенти засвоюють фундаментальні наукові факти, психологічні закономірності і механізми особистісного і професійного становлення людини, але вони не готові до їх використання у процесі особистісного зростання. Освітній процес підготовки майбутніх психологів в сучасних умовах вимагає розуміння безперервності зв'язку особистісного і професійного розвитку.

Оволодіння практичною психологією, як зазначає В.Г. Панок, не може бути зведене до засвоєння інформації та вироблення навичок, а має водночас змінювати внутрішні психічні структури суб'єкта навчання [9]. Для цього психологічні знання повинні мати суб'єктивну значущість для майбутнього фахівця.

Таким чином, гострої актуальності в процесі підготовки в закладі вищої освіти набуває повноцінний розвиток особистості майбутніх психологів. Професія психолога специфічна, але особливо слід зазначити, що «інструментом його діяльності» є професійно значущі інтелектуальні, емоційні, волевові якості. Тому справедливою виглядає життєвська мудрість- неможна дати іншій людині більше того, чого сам не маєш.

Слід відзначити, що проблема особистісно-професійного розвитку включає основне протиріччя професіонала-суб'єкта – між вимогами до професійної діяльності, які проявляються в чіткому алгоритмі її виконання, і творчими, оригінальними результатами діяльності по саморозвитку і самовдосконаленню. Але саме розв'язання цього протиріччя дозволяє майбутньому фахівцю вийти на новий рівень особистісно-професійного розвитку.

Результати аналізу сучасних психологічних досліджень дозволяють описати різні аспекти професіоналізації майбутніх психологів в ЗВО. Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики випускника спеціальності «Психолог», а також навчальних планів вказує про недостатню увагу до питання саморозвитку майбутніх психологів, формування життєвої позиції, стабілізації і врівноваженню свого психічного складу.

Дослідники, аналізуючи проблеми особистісного і творчого потенціала практичних психологів, вказують на недостатню увагу в програмах підготовки психологів вимог до особистості фахівця, який буде надавати психологічні послуги [3,4,11]. На жаль, скорочення кількості аудиторних годин призводить до дефіциту міжособистісного спілкування з викладачами, втрачається можливість спостерігати за розвитком їх професійно-важливих якостей і відповідно, впливати на особистісне зростання майбутніх психологів. Впровадження дистанційного навчання, самотійна робота не зможуть компенсувати відсутність безпосереднього спілкування з викладачами в особистісно-професійному становленні студентів. Втрачається можливість своєчасного виявлення відсутності професійно важливих якостей в особистості майбутніх психологів.

Тому відповіді на питання щодо визначення провідного напрямку в підготовці успішних і ефективних майбутніх психологів з метою визначення шляхів підвищення якості підготовки майбутніх психологів до саморозвитку набувають гострої актуальності як для науковців, так і практичних психологів. Так, А.Бодалев, розкриваючи поняття професіоналізм психолога, разом з когнітивно-інтелектуальним компонентом пізнавальних здібностей вказує на провідну роль професійно важливих якостей, зокрема, мотивації, емоційної витривалості, працездатності в формуванні професійної майстерності психолога.

Майстерність – результат професійного становлення суб'єкта, при якому він досягає найбільшого успіху в роботі. Наявність певного рівня сформованості знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей, а також – внутрішнього світу особистості, її потреб, ціннісних орієнтацій, уявлень про людей, самого себе, результати власної діяльності дозволяє говорити про майстерність. Інтегративним результатом діяльності особистості, що передуює її професійній майстерності, є вмільість суб'єкта діяльності – саморегульовані соціальні, загально трудові й спеціальні вміння, сформовані в процесі використання раніше придбаних знань, умінь і навичок у нових нестандартних умовах [6, с.51].

Досліджуючи проблему професіоналізму, А.Маркова визначає його як інтегральну характеристику діяльності, спілкування й особистості людини праці. Професіоналізм вчена визначає через співвідношення стану мотиваційної сфери особистості (професійні цінності, професійні домагання і мотиви, професійне цілепокладання

тощо) і операціональної сфери (професійна самосвідомість, професійні здібності, навченість, прийоми і технології як складові професійної майстерності й творчості й ін.).

Л. Мітіна об'єктом професійного розвитку й формою реалізації творчого потенціалу людини в професійній праці визначає інтегральні характеристики її особистості: спрямованість, компетентність й емоційну й поведінкову гнучкість [7, с.30].

Н. Амінов професійний розвиток фахівця визначає як проходження наступних стадій: рефлексивна – знання цілей діяльності, наполегливість, наявність спеціальних здібностей, засвоєння цілей освіти; дидактична – оволодіння навичками, спеціалізованими знаннями; управлінська – майстерність механізму впливу для досягнення запланованого результату [2].

Замислюючись про шляхи просування практичного психолога із шабля фахівця – початківця або зі стажем – на рівень високого професіоналізму, А.Бодальов, А. Деркач, Л. Лаптев дійшли висновку, що особи, які проектують і здійснюють весь цей процес, повинні добре осмислити всі етапи його розгортання, змістовне наповнення кожної його фази й методичні форми його реалізації [10].

У сучасній психологічній науці саморозвиток розглядають у взаємозв'язку особистісного і професійного аспектів і визначають як: власну активність людини у зміні себе, в розкритті свого власного потенціалу; процес прогресивної зміни особистості під впливом соціальної взаємодії, професійну діяльність і власну активність, спрямовану на самовдосконалення і самоздійснення; атрибут вищого рівня розвитку людини, усвідомлену самозміну, яка виникає, коли людина розглядає своє життя як результат власних дій: цілеспрямоване формування якостей, необхідних для успішного виконання професійної діяльності, з орієнтацією на образ результату, який має акмеологічне значення [5, с.137].

Отже, робота практичного психолога належить до таких видів діяльності, в яких професійні та особистісні прояви ("Я-функціональне" та "Я-екзистенційне") стикаються особливо тісно, а професійне зростання неможливе без особистісного [3].

Саме тому подальша успішна допомога всім учасникам освітнього процесу вимагає від практичного психолога спрямування психологічної підготовки на власну особистість. У цьому контексті викликає інтерес розроблена Н. Чепелєвою та Л.Уманець трирівнева система особистісної підготовки психологів у ЗВО [11], яка

включає наступні складові: світоглядну – покликана сформувати професійну свідомість майбутніх спеціалістів; професійну – спрямована на оволодіння студентами-здатність успішно виконувати професійну діяльність;

підготовленість до стабільної продуктивної праці;
професійна майстерність у реалізації функцій й обов'язків;
творче оволодіння дослідницько-інноваційним стилем професійної діяльності.

Відзначені рівні професійної компетентності дозволяють відслідковувати професійне зростання, виявляти тенденції й надавати професійній діяльності оптимальний характер відповідно до власної стратегії її досягнення. Таким чином, виокремлення стадій професійного розвитку психолога, це не просто результат умовного розподілу безперервного процесу професійного розвитку, а, передусім, зміна режиму професійної життєдіяльності, перехід до режиму саморозвитку.

Висновки. Таким чином, модель професійного саморозвитку буде ефективною за умови радикальної зміни системи освіти на основі особистісно розвиваючої стратегії, що передбачає не просто навчання новим способам діяльності, а перетворення мотиваційної, інтелектуальної, афективної і поведінкової структур майбутнього фахівця. Професійний розвиток психолога повинен бути не ефектом від інновації, а метою системи підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів. Професійний саморозвиток розглядаємо як активну, усвідомлену, цілеспрямовану діяльність психолога по вдосконаленню професійної компетентності з метою професійної самореалізації і підвищення якості надання психологічних послуг учасникам освітнього процесу. Професійний розвиток невіддільний від особистісного – в основі того й іншого – принцип саморозвитку, обумовлюючий здатність особистості перетворювати власну життєдіяльність в предмет практичного вдосконалення, що характерно для професійного розвитку психолога. Серед причин ускладнень професійного саморозвитку психологів важливе місце займають психологічні бар'єри, які утруднюють формування професійної спрямованості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні та розробці організаційних форм, змісту і методів саморозвитку практичних психологів, специфіки прояву на різних етапах її життєздійснення.

References:

1. Абульханова К.А. Новое в психологии профессионализма // Психологический журнал. 1997. Т.18. С. 142-144.
2. Аминов Н.А. Дифференциальный подход к исследованию структурной организации главных компонентов педагогических способностей // Вопросы психологии. 1996. № 5. С.5-17.
3. Андрійчук І.П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореферат канд. дис. / І.П. Андрійчук. К. 2003. 21 с.
4. Васильева О.А. Професійна діяльність вчителя і основи самореалізації. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. 2006. Вип. 37. С.83-90.
5. Зеер Е.Ф. Психология профессий: учеб. пособие для студ. вузов. - Екатеринбург: Деловая книга, 2015.
6. Кондратьева Л. Деятельность и ее субъект // Психологический журнал. 1987. Т.8. №2. С. 48-57.
7. Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях // Вопросы психологии. 1997. № 7. С. 28-38.
8. Основи професійного самовдосконалення психологів: Програма спецкурсу / Автор-укладач О.М.Затворнюк. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 22 с.
9. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В.Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. 1998. № 4. С.5-7, № 5. С.4-6.
10. Рабочая книга практического психолога. А.А. Бодалев, А.А. Деркач, Л.Г. Лаптева. М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. 640 с.
11. Чепелева Н.В. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога / Н.В. Чепелева, Н.І. Пов'якель // Психологія: Збірник наукових праць. Вип. 3. К.: НПУ ім. Драгоманова, 1998. С. 35-41.

Transliteration of References:

1. Abulkhanova K.A. (1997). New in the psychology of professionalism // Psychological journal. T.18. P. 142-144.
2. Aminov N.A. (1996). A differential approach to the study of the structural organization of the main components of pedagogical abilities // Questions of Psychologists. N. 5. S.5-17.
3. Andriychuk I.P. Formation of Positive Self-Concept of the Personality of Future Practical Psychologists in the Professional Training Process: Abstract of Cand. diss. / I.P. Andriychuk. K. 2003. 21 c.
4. Vasylieva O.A. (2006). Teacher's professional activity and basics of self-realization. Pedagogy and psychology of creative personality formation: problems and searches: Coll. of sciences. wash. Issue 37. P.83-90.

5. Zeer E.F. (2015). Psychology of professions: a textbook for university students.- Yekaterinburg: Business Book.
6. Kondratyeva L. (1987). Activity and its subject // Psychological Journal. T.8. No. 2. S. 48-57.
7. Mitina L.M. (1997). Personal and professional development of a person in the new socio-economic conditions // Psychologists. No. 7. P. 28-38.
8. Fundamentals of Professional Self-Improvement of Psychologists: Special Course Program / Compiled by O.M. Zatvornyyuk. (2015). K.: Publishing house of NPU by M.P. Dragomanov. 22 p.
9. Panok V.G. (1998). Conceptual approaches to personality formation of practicing psychologist / V.G. Panok // Practical psychology and social work. № 4. P. 5-7, № 5. P. 4-6.
10. Working book of a practical psychologist / A.A. Bodalev, A.A. Derkach, L.G. Laptev. (2002). M. : Publishing House of the Institute of Psychotherapy.
11. Chepeleva N.V. (1998). Theoretical substantiation of the model of personality of the practical psychologist / N.V. Chepeleva, N.I. Povyakel // Psychology: A Collection of Scientific Papers. 3. K. : NPU by M.P. Drahomanov. P. 35-41.

The Author

Olga Vasilieva
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of
Foreign and Practical Psychology,
Izmail State Humanitarian University,
Izmail, Ukraine
E-mail: olga90668@gmail.com*

Abstracts

ОЛЬГА ВАСИЛЬЄВА. Професійний саморозвиток майбутніх психологів. У статті описано уявлення про феномен професійного саморозвитку в сучасних психологічних дослідженнях. Доведено, що професійний саморозвиток це активна, усвідомлена, цілеспрямована діяльність психолога по вдосконаленню професійної компетентності з метою професійної самореалізації і підвищення якості надання психологічних послуг учасникам освітнього процесу. Описано фактори професійного саморозвитку: психологічні, організаційні і економічні. Конкретизовано етапи та чинники професійного розвитку, акцентовано увагу на психологічних якостях, професійних позиціях і акмеологічних варіантах фахівця. Охарактеризовано

психологічні бар'єри, які серед причин ускладнень професійного саморозвитку психологів займають важливе місце. Описана специфіка професійного саморозвитку практичного психолога.

Ключові слова: підготовка, професійна компетентність, саморозвиток, професіогенез, практичний психолог.

ОЛЬГА ВАСИЛЬЕВА. Профессиональное само-развитие будущих психологов. В статье описано представление о феномене профессионального саморазвития в современных психологических исследованиях. Доказано, что профессиональное саморазвитие это активная, осознанная и целенаправленная деятельность психолога по совершенствованию профессиональной компетентности с целью профессиональной самореализации и повышения качества предоставления психологических услуг участникам образовательного процесса. Описаны факторы профессионального саморазвития: психологические, организационные и экономические. Конкретизированы этапы и факторы профессионального развития, акцентировано внимание на психологических качествах, профессиональных позициях и акмеологических вариантах специалиста. Охарактеризованы психологические барьеры, которые занимают важное место среди причин осложнений профессионального саморазвития психологов. Описана специфика профессионального саморазвития практического психолога.

Ключевые слова: подготовка, профессиональная компетентность, саморазвитие, професиогенез, практический психолог.

OLGA WASYLIEWA. Samorozwój zawodowy przyszłych psychologów. Artykuł przedstawia wizję zjawiska samorozwoju zawodowego we współczesnych badaniach psychologicznych. Udowodniono, że samorozwój zawodowy jest aktywną, świadomą, celową działalnością psychologa, mającą na celu podnoszenie kompetencji zawodowych w celu spełnienia zawodowego i podnoszenia jakości usług psychologicznych na rzecz uczestników procesu edukacyjnego. Opisano czynniki samorozwoju zawodowego: psychologiczne, organizacyjne i ekonomiczne. Sprecyzowano etapy i czynniki samorozwoju zawodowego, uwagę skupiono na cechach psychologicznych, stanowiskach zawodowych i opcjach akmeologicznych specjalisty. Scharakteryzowano bariery psychologiczne, które są jedną z przyczyn zakłóceń w samorozwoju zawodowym psychologów. Omówiono specyfikę samorozwoju zawodowego psychologa praktycznego.

Słowa kluczowe: szkolenie, kompetencje zawodowe, samorozwój, geneza zawodowa, psycholog praktyczny.